

ako celok v podstate pasívnymi účastníkmi spoločenských premien, ktoré sa odohrávajú pred ich zrakmi? Uspokojia sa so svojou doterajšou úlohou teoretického registrátora týchto procesov alebo sa konečne pokúsia hrať aj úlohu jedného z ich aktívnych iniciátorov? Na celoštátnej porade v Jilovišti konštatoval s. Hodek vo svojom diskusnom príspevku, že proces vedecko-technickej revolúcie u nás prebieha doteraz v podstate živejne, pretože niet integrujúcej spoločenskej sily, ktorá by sa ho cieľavedome ujala. Je veľmi lákavé pomyslenie, že nie nedôležitou zložkou takejto spoločenskej sily by mohla byť práve aj naša marxistická filozofia. Dnes ide o to, aby sme jej pre plnenie tejto funkcie vytvorili všetky rozhodujúce spoločenské predpoklady.

PORADA O TEÓRII ORGANIZÁCIE A POLITIKY

Teoretické problémy podstaty a vývinových tendencií politického systému socializmu, ktorých riešenie umožňuje prístup k základnej teoretickej otázke — otázke modelu politického systému — stávajú sa stále viac predmetom publicistického a teoretického záujmu.

Zaoberalo sa nimi i niekoľkodňové sústredenie pracovníkov katedier vedeckého komunizmu v Hořalke n/Sázavou začiatkom februára t. r.

Hlavná pozornosť bola sústredená na tri základné okruhy problémov, a to na otázky teórie organizácie (úvodné slovo prof. Dr. Zieleniewski z Varšavy), na teoretické a metodologické problémy politickej vedy (úvodné slovo J. Nářta, CSc.) a teoretické problémy politického systému socializmu (úvodné slovo doc. Zd. Mlynář). Spoločnou črtou týchto troch úvodných vystúpení i diskusie, ktorá bude zrejme ďalej pokračovať, bola aktuálna požiadavka zamerať teoretickú činnosť na preskúmanie najefektívnejších, najoptimálnejších ciest vývoja politického systému socializmu, jeho makroštruktúry i mikroštruktúry.

1. Otázkam *všeobecnej teórie a sociológie organizácie* nevenuje sa u nás zatiaľ náležitá pozornosť, i keď ide o základnú nosnú disciplínu, ktorá je svojím spôsobom „jadrom“ vedeckého riadenia. Pokiaľ ide o genézu všeobecnej teórie organizácie, nemožno ju z historického hľadiska odlúčiť od priekopníckeho diela F. W. Taylora (1856—1915), Emersona (1853—1931), F. Gilbretha (1868—1924), H. Forda (u nás Baťovho systému) a H. Fayola (1891—1925), ktorý formuloval teoretické zásady a funkciu administratívy, spočívajúcu v predvídaní, organizácii, rozkazovaní, koordinácii a kontrole. Spoločnou črtou uvedených prístupov je postupné rozpracúvanie vedeckej organizácie práce (organisation scientifique du travail, v Nemecku Rationalisierung). Značný vplyv na utváranie teórie organizácie na západe mala náuka o „Human Relations“.

Do komplexu tejto vedy, súčasnej teórie organizácie práce, zasahuje ergonómia, psychotechnika, matematické techniky.

Sám Zieleniewski je žiakom a spolupracovníkom prof. T. Kotarbińského, zakladateľa praxeológie, vedy o racionálnom cieľovom zameraní činnosti vzhľadom k cieľovému určaniu. (Pozri bližšie, zatiaľ iba vo výťahu z práce J. Zieleniewského, Organizacja zespolów ludzkich. Wstęę do teorii organizacji i kierowania. Warszawa 1964, Organizace lidských kolektivů, příloha k časopisu Lidová armáda čís. 22 n., 1964.) Praxeológia (ktorá taktiež nemá u nás tradície) je jedným z teoretických základov vedeckého riadenia. Teória organizácie (v svetovej literatúre sa v súvislosti s rozdielnym chápaním kategórie organizácie hovorí i o sociológii organizácie) vychádza teda v poňatí prof. Zieleniew-

ského z praxeológie, stávajúcej sa takto v bohato rozvetvenej „pyramíde vied“ teoretickým východiskom vlastnej kategoriálnej výstavby teórie organizácie zaoberajúcej sa parametrami ľudského správania tangovaného určitými organizačnými systémami.

Kým statické hľadisko predstavuje organizačnú štruktúru celku v „priereze“ daného okamihu, dynamické hľadisko podáva obraz vzájomného vzťahu udalostí, ktoré prebiehajú v danom celku po sebe v časovom slede (cit. príloha, str. 9). Medzi základné kategórie tejto organizácie patria ďalej organizovaný celok, organizovaná činnosť (t. j. stanovenie cieľa, plánovanie, získavanie zásob a organizovanie staticky chápaných štruktúr, realizácia, kontrola), organizačný proces, organizačná štruktúra, inštitúcie (zorganizovaná vec, vytvorená z ľudí a ich aparátov), fungovanie, organizačný rozvoj, reorganizovanie a pod.

2. *Problémy politického systému socializmu* (doc. Zd. Mlynář) možno chápať pod zorným uhlom aspektov vývinu kvality spoločenských vzťahov, ako aj štruktúry politickej organizácie. V súčasnej etape v praxi ide predovšetkým o to nájsť kvalitatívnu stránku spoločenských vzťahov umožňujúcu dynamický pohyb spoločnosti.

Z hľadiska dlhodobej perspektívy socializmu vystupuje do popredia jeho vnútorná dynamika určená kvalitou a vnútorným vývinom hybných síl korelujúcich s optimalizáciou postavenia človeka v spoločenskom systéme. I otázku jednoty spoločnosti treba chápať z hľadiska cieľového konania spoločnosti.

Teoretické riešenie ďalej vyžadujú otázky inštitucionálnych dôsledkov, inštitucionálneho vyjadrenia hierarchie spoločenských záujmov. Kladie sa otázka, ako nachádzať celospoločenské hľadisko v špecializovaných oblastiach vyznačených deľbou práce. Treba všestranne preskúmať, o ktoré potreby a záujmy ide, aby sa vytvoril systém inštitúcií politického mechanizmu umožňujúci formuláciu i presadenie zodpovedajúcich záujmov.

Podstatnou otázkou z tohto hľadiska je spoločenské postavenie a funkcia strany a ďalších mechanizmov spoločenského riadenia.

Treba sa ďalej zaoberať ďalším komplexom problémov spoluurčujúcich vo významnej miere kvalitu politického systému a v ňom postavenie jednotlivca, a to právom. V minulosti sa chápalo právo značne zjednodušene, zväčša v rovine sankcií proti rušiteľom, nedostatočne sa uplatňoval „mikrosociologický“ aspekt práva, najmä relácia požiadaviek spoločnosti voči občanovi a nárokov spoločnosti voči nemu.

V stati *Prečo dnes zdôrazňujeme reálnosť politiky* (Lidová armáda 5/66) hovorí v závere Zd. Mlynář: „Perspektívne je celkom nevyhnutné, aby sa celý politický systém, t. j. štát, strana a spoločenské organizácie rozvíjali tak, aby bolo viac možností a záruk obsahovej stránky našej demokracie a aby boli účinnejšie. Výsledkom má byť také postavenie človeka v politických a právnych vzťahoch, ktoré opätovne maximálne podnietia jeho aktivitu a iniciatívu pri uskutočňovaní celospoločenských cieľov“.

3. Otázkami americkej politickej vedy sa zaoberal s. Nárta (Katedra vedeckého komunizmu na matematicko-fyzikálnej fakulte KU v Prahe). U nás sa zatiaľ stretávame s niekoľkými teoretickými názormi na možný rozvoj zvláštnej „politickej vedy“.¹ Odporcovia návrhov na „konštituovanie“ takejto vedy uvádzajú, že ide o fikciu, že je absurdné „zhora“, akosi zo strechy zavádzať nejaký nový vedný systém, že treba skôr preskúmať, aké výsledky prinášajú tie disciplíny, ktoré sa zaoberajú politickou realitou, alebo čo sa neskúma — a až potom uvažovať o zavádzaní ďalšej disciplíny. Že treba najprv ujasniť samotný pojem „politická veda“, funkciu vedeckého komunizmu atď.

Referent upozornil na význam štúdia amerických politických vzťahov pre našu proti-propagandu; viaceré publikácie z USA nám umožňujú odhaľovať politické pomery v USA.

¹ Pozri napr. stať Ort — Had — Krátký, *Politická veda — ano či ne*, Nová mysl 4, 1965, ako aj F. Kratochvíl, *Obsah a funkce politické vědy*, Nová mysl 8, 1966.

Hovoril o obsahu, rozsahu a metodike výučby politických ideológií na amerických vysokých školách.² Aj v USA existujú protichodné názory na miesto, predmet i obsah „politickvej vedy“; hovorí sa, že ide buď o filozofiu politiky, históriu, sociálnu psychológiu či sociológiu politiky. (U nás napr. názory, že politická veda je súčasťou sociológie politiky, práva alebo filozofie.) V našich pomeroch je predovšetkým žiadúci konkrétny empirický výskum politickej reality a analýza javov i fungovania inštitúcií — a *nezačínať* — a také tendencie sú — *filozofickými úvahami o politike*.

Americká politická veda sa zaoberá: 1. politickou teóriou, 2. politikou strán, 3. verejnou mienkou a „skupinami nátlaku (pressure groups)“, 4. administratívnym a správnyim právom, 5. vládou a porovnávacou politikou, 6. medzinárodnou politikou a právom. Na margo treba poznamenať, že u nás by bolo ťažko prijateľné, aby právo bolo súčasťou politickej vedy. V USA existujú tiež názory (S. M. Lipset), že rozdiel medzi sociológiou a politickou vedou je v tom, že prvá skúma mikroprocesy, druhá makroprocesy. V USA okrem toho existujú rôzne koncepcie vo vnútri samej politickej vedy: a) inštitucionalistické poňatie, b) mocenská koncepcia (H. J. Morgenthau) vychádzajúca z toho, že obsahom politickej vedy musí byť skúmanie politických inštitúcií a politickej *moci*, politická veda musí byť aj sociológiou, aj filozofiou; aj históriou, c) existuje tzv. skupinová koncepcia (Van Dyke) a d) poňatie politiky ako problematiky *rozhodovania sa*. Popritom v USA prebieha spor scientisticky a humanisticky orientovaných bádateľov; existujú ďalej prúdy v politickej ideológii, ktoré nadväzujú na sociálnu psychológiu.

Ako sa zdá, u nás by dnes nemalo ísť o otázku nadpisu alebo hľadania „strechy“, ale o to, aby jednotlivé disciplíny, ktoré skúmajú rôzne stránky politickej reality, pristúpili predovšetkým ku konkrétnym výskumom. Prednosti humanistickej časti našich politických vied sú oproti USA mimo diskusie, empiricky výskum však zväčša chýba. To samozrejme nemusí viesť k podceňovaniu teórie. Ako sa zdá, vývoj u nás pôjde tak, že sa bude rozvíjať všeobecná veda o politickom (filozofia, politika a všeobecná sociológia politiky), vedy tzv. stredného dosahu, spájajúca empirické výskumy so zovšeobecnením a aplikáciou v praxi (napr. vedecký komunizmus) a bude napredovať empirický výskum o disciplínach, ktoré skúmajú rôzne stránky politických vzťahov.

Celý tento komplex je nemysliteľný bez spolupráce s historikmi, resp. bez skúmania dejín (hnutia, strán, politických teórií), bude teda nadväzovať na rôzne ďalšie oblasti.

O. Mošner, J. Zvara

² Bližšie v jeho stati *Ideová výchova na amerických vysokých školách*, Přehled 1, 1965.